

ҲАРАКАТ ВА БЕЛГИЛАР

Бу дарсда, араб ҳарфларининг усти ва остида келадиган турли ҳаракат ва белгилар, ҳамда уларнинг вазифалари ҳақида ўрганилади. Улар қуйидагилардан иборат:

- 1) *Ҳаракат*
- 2) *Танвин*
- 3) *Сукун*
- 4) *Ташидид*
- 5) *Кичик алиф*
- 6) *Мад белгиси*
- 7) *Васл белгиси*

Ҳаракат

Ҳаракат деб, ҳаракатсиз ҳарфнинг устига ва остига қўйиладиган, уни ҳаракатга келтирадиган, ўқилишига сабаб бўладиган белгига айтилади.

Араб тилида ҳаракатлар 3 та бўлади:

1. Фатҳа (очиш) - (а) بَ - ба
2. Замма (жуфтлаш) - (у) بُ - бу
3. Касра (синиш) - (и) بِ - би

Эслатма: Фатҳа доим йўғон ўқиладиган ҳарфларнинг устида келса, у “а” деб эмас, балки “о” деб таллаффуз қилинади.

Танвин

Танвин деб, ҳаракатларга “сукунли нуун” ҳарфини қўшиб талаффуз қилишга айтилади. Танвин икки фатҳа, икки замма икки касрадан иборат бўлиб, ҳарфнинг устида ва остида келадиган, уни - “ан”, “ун”, “ин” деб талаффуз қилдирадиган ҳаракатга айтилади.

Араб тилида танвинлар 3 та бўлади:

1. Фатҳали танвин - (ан) [َ]ب - бан

2. Заммали танвин - (ун) [ُ]ب - бун

3. Касрали танвин - (ин) _ِب - бин

Эслатма: Фатҳали танвин доим йўғон ўқиладиган ҳарфларнинг устида келса, у ҳарфни “ан” деб эмас балки, “он” деб талаффуз қилинади. Танвин фақат сўзнинг охирги ҳарфида келади.

Сукун

Сукун, ҳарфнинг устига қўйиладиган юмалоқ аломат бўлиб, у ҳаракатсиз ҳарф устига ёки ҳаракатли ҳарфни ҳаракатдан тўхтатиш учун қўйилади.

Сукун икки ҳил бўлади:

- 1) Сўзларнинг охиридаги ҳаракатли ҳарфни вақтинча ҳаракатдан тўхтатиш учун талаффузда қўйиладиган, ёзувда кўринмайдиган (**ориз**) сукун.

Мисол: [َ]نَسْتَعِينُ - نَسْتَعِينُ

- 2) Ҳарфнинг устида кўриниб турадиган

Мисол: [َ]أَنْعَمْتَ - أَنْعَمْتَ

ёки ташдидли ҳарфнинг ичида кўринмасада аслида бор бўлган ҳақиқий (**лозим**) сукун.

Мисол: [َ]رَبِّ - رَبِّ

Ташидид

Бу белги, бир сўзда иккита бир хил ҳарф келиб, биринчиси сукунли, иккинчиси ҳаракатли бўлса, талаффуз ва ёзишга енгил бўлиши учун сукунлигини ҳаракатлилигининг ичига киргазиб битта ҳарф қилиб, ўша ҳарфнинг устига аслида уни иккита ҳарф эканлигини билдириш учун қўйилади.

Мисол: عَمَم - عَمَّ اِنْن - اِنَّ بَرَر - بَرَّ

Эслатма: Араб сўзларида иккита бир хил ҳарф уч ҳолатда келади:

1. Иккаласи ҳам ҳаракатли
2. Биринчиси ҳаракатли, иккинчиси сукунли
3. Биринчиси сукунли, иккинчиси ҳаракатли

Шу уч ҳолатдан фақат биринчиси сукунли, иккинчиси ҳаракатли бўлгандагина бир-бирига киргизилади.

Мад белгиси

Бу белги, фақат мад ҳарфларининг устида келиб, мадларнинг турига қараб мад ҳарфларини 4-5-6 ҳаракат миқдорида чўзиб ўқилишини билдиради.

Мисол: سَاءَ - سُوءَ - سِئَاءَ

Кичик алиф

Бу белги, бирор бир ҳарфнинг устида келса, ўша ҳарфдан кейин битта алиф мад ҳарфи борлигини ва у ҳарфнинг фатҳасини икки ҳаракат миқдорида чўзиб ўқилишини билдиради.

Мисол: صِرَاطَ - صِرَاطِ مَالِكِ - مَالِكِ

Васл белгиси

Бу белги, сўзларнинг бошида келадиган алиф ҳарфининг устида келиб, уни ҳаракатсиз эканлигини ва ўзидан олдинги сўз билан қўшиб ўқилганда, шу алифни талаффуз қилинмасдан тушиб қолишини билдиради.

Агар, ушбу васл белгиси исмларнинг бошида келадиган алиф лаам (ал-артикл) нинг алифи устига қўйилган бўлса, сўзни бошлаш учун васл белгисининг ўрнига фақат фатҳа қўйиб ўқилади.

Мисол: $\text{الْحَمْدُ} - \text{الْحَمْدُ}$ $\text{الْعَالَمِينَ} - \text{الْعَالَمِينَ}$

Агар, ушбу васл белгиси феълларнинг бошида келган алиф ҳарфининг устига қўйилган бўлса, сўзни бошлаш учун васл белгисининг ўрнига икки йўл билан ҳаракат қўйилади:

- 1) Сўзнинг охирги ҳарфидан олдинги ҳарфнинг ҳаракати нима бўлса, ҳаракатсиз алифга ҳам шу ҳаракат қўйилади. Бу йўл билан ҳаракатсиз алифга ҳаракат қўйиш учун араб тили қоидаларини билиш зарур.
- 2) Сўзнинг учинчи ҳарфининг ҳаракати нима бўлса, ҳаракатсиз алифга ҳам шу ҳаракат қўйилади. Бу йўл билан ҳаракатсиз алифга ҳаракат қўйиш учун араб тили қоидаларини билиш зарур эмас.

Сўзнинг охирги ҳарфидан олдинги ҳарфнинг ёки сўзнинг учинчи ҳарфининг ҳаракати агар:

- касра бўлса, алифга касра берилади. Мисол:

$\text{أَضْرَبْ} - \text{اِضْرَبْ}$

- домма бўлса, алифга домма берилади. Мисол:

$\text{أَخْرَجْ} - \text{اُخْرَجْ}$

- фатҳа бўлса ҳам, алифга касра берилади. Мисол:

$\text{أَفْتَحْ} - \text{اِفْتَحْ}$

